

Az államhatár műszaki megerősítésének kezdete 1948-ban

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.E.101

Rezümé:

A Magyar Honvéd Határőrség 1947 végétől törekedett az államhatár műszaki megerősítésére. A cikk e kezdeményezés körülményeit és a munkálatok megindítását mutatja be. Betekintést nyerhetünk az alkalmazott munkamódszerekbe, a kapcsolódó jogszabályokba és a határőrség vezetésének egyéb elképzeléseibe. Az olvasó megismerheti az államhatár melletti 50 méteres területsáv megtisztításának körülményeit Ausztria és Jugoszlávia irányában.

Kulcsszavak:

államhatár, csempészet, határsáv, Államvédelmi Hatóság.

Sándor Fórizs

The early period of the technical reinforcement of the state border in 1948

Abstract:

The Border Guard of the Hungarian Defence Force made efforts to reinforce the state border with technical equipment from the end of 1947. The study presents the circumstances of the initiative and the beginnings of this work. It gives us an insight into the applied working methods, the related legislation and the other concepts of the leadership of the Border Guard. The reader can learn about the conditions under which the 50-metre zone along the state border with Austria and Yugoslavia was cleared.

Keywords:

state border, smuggling, mobile border force, Hungarian State Protection Authority.

Az államhatárok rendészeti vagy katonai jellegű műszaki megerősítése a távoli történelmi múltba nyúlik vissza és a mai napig tart. Már az ókori Egyiptomban is léteztek határerődítmények, a római birodalom határőrizeti-védelmi limes rendszere pedig sokak előtt ismert, hazánkban is megtalálhatók a nyomai. Csak hazánkban húzódik az 1260 kilométer hosszú ókori védőműrendszer, a *Csörsz árka* néhány ma is felismerhető maradványa. Határrendészeti műszaki létesítmények, figyelőpontok, útakadályok, kerítések most is funkcionálnak az Egyesült Államok és Mexikó között, az észak-afrikai spanyol fennhatóságú Ceutánál, vagy az Izrael által uralt területek szélén.

Nyilvánvalóan alapvetően politikai kérdés, hol hoznak létre ilyen létesítményeket. Magyarországon a két világháború között nem tartották szükségesnek, bár a viszony a szomszédos országokkal nem volt felhőtlen. A második világháborút követően viszont gyorsan felmerült a gondolata és több lépcsőben fokozatosan meg is valósították azt.

Cikkemben a létrehozás kezdeteivel, az első lépésekkel kívánok foglalkozni, vizsgálni miért és milyen körülmények között, milyen módszerekkel vágott bele az ország vezetése ebbe az egészen 1989-ig tartó folyamatba.

Az államhatár műszaki megerősítésének kezdete 1948-ban

A határőrség (ekkor Honvéd Határőrség a Magyar Honvédség szervezetében) törekvésének és felterjesztéseinek figyelembevételével két jogszabály született a

munkálatok elvégzésére: egy kormányrendelet¹ és egy belügyminiszteri rendelet.² A kormányrendelet egyes rendelkezései végrehajtására kiadott belügyminiszteri rendelet részletesen összefoglalta a tennivalókat, határidőket. Főbb szempontjai az alábbiak:

- Az ország teljes államhatára mentén, az 50 méteres sávban magas növésű növényzetet (a növényzet magasságát a rendelet 60 centiméterben határozta meg) nem lehet ültetni, a fás területeket le kell tarolni. Ezt a kultúrnövényeztetet 1948. október 15-éig kellett eltávolítani. (A határidővel az állampolgároknak és a különböző szervezeteknek még sok problémájuk lett, mivel a rendelet július végén lépett hatályba.) Egyes helyeken 100 méteres sávot is ki lehetett jelölni, melynek eldöntésére egy bizottság volt jogosult.
- A határ menti ingatlanok tulajdonosainak tűrniük kellett, hogy a határőrség a birtokán figyelmet szolgáló műtárgyakat helyezzen el és az ezek megközelítésére szolgáló utakat használja.
- Szintén tűrniük kellett, hogy a határvonalat átszelő, de a határforgalom számára meg nem nyitott utakat a határőrség a határvonalnál torlaszokkal elzárja.³
- A nyugati államhatáron azonnal elrendelték az ötven méteres (egyes helyeken százméteres) sávban valamennyi fa letarolását szintén október 15-ei határidővel. A többi viszonylatban csak azt követően, ha a bizottság az e sávon kívüli területeket kijelölte. A megjelölt dátum rendkívül rövid határidőt tartalmazott, a rendelet július végén lépett hatályba. Mivel az erdők részben magántulajdonban voltak és a gazdák augusztusban egyéb mezőgazdasági munkát végeztek, a csúszás előre látható volt. Az állami területeken (például Kőszegi-hegység) pedig a tennivaló nagyságát nem mérték fel reálisan.
- Az érintett területek megállapítására bizottságot hoztak létre.
- Azok a gazdák, akiket a munkálatok során anyagi hátrány ért, kártérítésért folyamodhattak, melyet a honvédelmi tárca költségvetéséből kellett kifizetni.
- A rendelet egyben lehetővé tette, hogy a munkát késedelem esetén a tulajdonos költségére a honvédség elvégeztesse.

Az érintett területek felmérése

Az ötven, esetleg száz méteres területsávot egy bizottságnak kellett felmérnie és kijelölnie, melynek vezetőjét a belügyminiszter delegálta. Tagjai voltak a honvédelmi miniszter, a földművelésügyi miniszter és a magyar állami erdőgazdasági üzemek két-két kiküldötte. Rajtuk kívül a szemrevételezés helyszínére kérték az érintett település képviselőit és magántulajdon esetén a birtokost, akinek távolmaradása nem volt halasztó hatályú.

A munkálatokat, melyeket folyamatosan jegyzőkönyveztek és vázlatokat készítettek, a nyugati határszakaszon kezdték. Több száz kilométert kellett az egyes

¹ 3.810. Korm. rendelet A jogtalan határátlépés és a határon folyó csempészség megakadályozásának előmozdítása 341, Rendőrségi Közlöny 4. évfolyam 9. szám, 1948. április 15.

² 286.970/1948. B. M. sz. rendelet A jogtalan határátlépés és a határon folyó csempészség megakadályozásának előmozdításáról szóló 3.810/ 1948. Korm. számú rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtása 645 old., Rendőrségi Közlöny 4. évfolyam 16. szám, 1948. augusztus 1.

³ Ilyen útvonal (többnyire földút) ma is sok található az országban. Az első világháborút megelőzően, amikor a később más-más ország területére került falvak lakossága még zavartalanul közlekedhetett, mert a határvonal nem vágta ketté a közöttük található területet, a kapcsolattartás, terményszállítás természetes dolog volt. Ezek az útvonalak lettek most torlaszokkal és árkokkal lezárva.

bizottságoknak lejárniuk gyalog, esetenként erdős, nehezen megközelíthető részeken.

A tulajdonosok kötelezettségeit többpéldányos véghatározatokban foglalták össze. Számtalan jelentés áll a rendelkezésünkre a tereplejárással és a letarolással kapcsolatban.⁴ Az osztrák határszakasz szemrevételező bizottságát egy rendőr hadnagy vezette. Augusztus 10-én kezdték a munkát, a bizottság tagjai voltak a Honvédelmi Minisztérium, a Földművelésügyi Minisztérium, a Határőrség és az állami erdőgazdaság képviselői, valamint a vármegyei erdőfelügyelő, naponta az érintett területek gazdái, ha magánbirtokról volt szó. Hegyeshalomnál kezdtek a csehszlovák határ irányába, majd augusztus 14-étől, a határőrség kérésére, Szentgotthárdra mentek. Augusztus 28-áig lejárta Vas megyét, addig 270 kilométer gyalogutat tettek meg. Vas megyében a letarolandó terület 70%-a erdő, túlnyomórészt állami tulajdon volt. A tervek szerint augusztus 30-ától szeptember 2-áig a soproni területet tervezték lejárni.

1949. 4. 9-én aláírt jelentésében Csongrádi Béla rendőr őrnagy, a jugoszláv határsáv letarolására alakult bizottság vezetője ismertette az elvégzett munkát. Itt már 200 méteres határsávról írt és javaslatot tett az abban található cigánytelepek kitelepítésére, másik lakóhely kijelölésére. Rögzítette, hogy egy hét alatt kivágásra kijelöltek „... 84 katasztrális hold erdőt, 35 katasztrális hold fűzest, termelési korlátozás alá vontak 99 katasztrális hold szántót, 68 katasztrális hold rétet és legelőt”. Másik jelentésében a cigányokkal kapcsolatban fogalmaz meg észrevételt: „... ezeket politikai megbízhatatlanságuk miatt a bizottság kitelepítésre jelölte ki és utasította a jelenlévő községi előljáróságokat, hogy legkésőbb május 1-ig a cigányokat a határtól távol, megfelelő helyre telepítse át. Kérem a területileg illetékes közigazgatási hatóságok megkeresését, a végrehajtáshoz esetleg szükséges karhatalom kirendelése végett.” (Megjegyzendő, hogy a belügyminiszteri rendelet a kitelepítés kérdésével nem is foglalkozik.)

Szemlátomást jelentős feszültséget okozott a jugoszláv államhatáron a területsáv kijelölése, különösen ott, ahol a megművelt földek az államhatárig nyúltak. Érezni a határvadász őrsparancsnokok törekvését, akik a bizottsági tereplejárásokban résztvettek és igyekeztek minél szélesebb sávot jegyzőkönyvbe foglaltatni. Egyik levelében a bizottság vezetője külön érdeklődik, milyen okokból tett javaslatot a szegedi 33. határvadász század parancsnoka személyek kitelepítésére és tanya lebontására: „A lebontást nem szabad szorgalmazni addig, míg azt a közigazgatási hatóság el nem rendeli... Csillagtanyát milyen indokok alapján javasolta a bizottság lebontásra? /Pontosan megjelölni a határvonaltól való távolságát, a benne lakók személyi adatait, vagyoni viszonyait, politikai megbízhatóságát, stb./”.

Volt olyan terület ahol az államhatár három helyen is derékszögben tört és az 50 méteres letarolás sem biztosított összelátást az erdőben. A határvadászok jelentősebb kivágást javasoltak, a bizottság még egy magasfigyelőt.

A munkálatok lényegesen hosszabb ideig elhúzódtak, mint azt eredetileg tervezték. Az 1948. október 15-ei befejezési dátum helyett egy 1949. május 26-ai feljegyzés szerint a déli területen már majdnem befejeződött a munka.

A Honvéd Határőrség Főparancsnokságának elképzelései

⁴ Iratgyűjtő, Magyar Nemzeti Levéltár HOP- XIX-B-10 1948 16. sz. doboz VI-6 tárgykör 003. folyószám.

A levéltár rendelkezésére álló iratgyűjtő szerint,⁵ melyben található egy *Emlékező* megnevezésű feljegyzés, 1947. október 6-án a főparancsnokság a nyugati államhatárt őrző négy zászlóaljtól javaslatot kért, hogy milyen intézkedéseket tegyenek a határszakasz megerősítésére. Természetesen, előzetesen tájékoztatták őket, milyen jellegű felvetéseket várnak. Összegezték a beérkezett észrevételeket melyek több műszaki vonatkozású kérést is tartalmaztak:

- 60 darab magasfigyelő felállítása, 60 darab úttorlasz létesítése, árkok létesítése;
- járőrakadályok biztosítása (őrsönként kettő);
- nyomozó munkával kapcsolatos pótlékok emelése;
- létszámfejlesztés (21 főről 23 főre azokon az őrsökön melyek kettőnél több kishatárszéli forgalom számára megnyitott út ellenőrzését végzik);
- 74 kilométer hosszan, a határvonaltól számított 100 méteres sávban a látást zavaró növényzet letarolása;
- 16 helyen 155 személynek a határvonaltól számított 1 kilométerrel történő kitelepítése;
- a 7. határhadász zászlóalj területén 11.5 kilométer hosszúságban drótakadály építése.

Az összefoglalt felvetésekhez az I.a. szakmai osztály véleményeket fűzött. A drótakadályhoz a „*Nem célszerű. Nagy költséggel jár és kikerülhető*” megjegyzést tették, a létszámemelésre szintén nem láttak lehetőséget, a többi javaslatot támogatták.

Mindenesetre látható, 1948 februárjában országos vezetői szinten nem gondoltak drótakadályokra. Az akkori határőrség állományát viszonylag egyenletesen osztották el valamennyi szomszédos ország államhatárán. Még nem alakult ki a súlyképzés Ausztria és Jugoszlávia irányába, de az ekkor kért javaslatok már jelzik a törekvést. A határőrség 5000 fős engedélyezett létszáma, amit lényegében nem érték el és többször is csökkent, elégtelen volt a politikai vezetés azon elvárásának teljesítésére, hogy az igen nagymértékű árucsempészetet, valamint a különböző okokból elkövetett illegális határátlépéseket megakadályozzák.

A határőrség a honvédség jóváhagyott 20 000 fős létszámának a negyedét tette ki, emelésre nem is számíthatott. Az őrsök létszáma 20 fő körül mozgott, nem voltak gépjárművek és nagyobb számban szolgálati lovak, ami a viszonylagos gyors mozgást lehetővé tette volna. Az adott erővel képtelenség volt a határvonalat megbízható ellenőrzés alatt tartani.

Részben éppen ezek az okok táplálták a megoldás műszaki területen történő keresését. A magasfigyelők létesítése egy olyan szolgálati tevékenység esetén, amely alapvetően figyelésre és mozgásra (járőrözésre) épül, alapvetően érthető. Mégis, több ellentmondás is jelentkezik az elgondolásban. Valamiért a beérkezett javaslatok 60 darab figyelő és ugyanannyi úttorlasz létesítését tartalmazták. Írásban is szerepel az a számvetés, hogy a sík, kultúrnövényekkel fedett területeken öt kilométerenként szándékoznak egyet-egy felállítani.

Az osztrák viszonylat 356 kilométer hosszú, itt átlagosan hat kilométerre jutott egy-egy magasfigyelő. Igen, de hazánkban talán itt található a legtöbb erdő a határvonal közelében. Az átlagos elhelyezés nem biztosít optimális hatást. Ezeknek

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 005. folyószám, „Magyar honvéd határőr parancsnokság” fejrészes iratgyűjtő, 1947.10. 24-i dátummal, „Tárgy: Nyugati határrész megerősítése”.

a figyelőknek a tartógerendáit az ötven méteres sávból kitermelt faanyagból kívánták megépíteni. Mint fa építmények, nem voltak optimális magasságúak.

Még egy érdekes határőrizeti szakmai kérdéssel nem számolt a vezetés. Az olyan jellegű szolgálatellátás, ahol kétfős járőrök helyhez kötve tevékenykednek minimálisan napi négy katonát igényelt, kevés erő maradt a portyázó tevékenységre. Ebből a tényből következik az a kérés, hogy 21-ről 23-ra emeljék a kishatárforgalom ellenőrzésével lekötött alegységek létszámát, hiszen ott is az utak biztosítása „fogyasztotta” az erőket. Vagyis végkövetkeztetésként a figyelők rendszerbe állítása plusz létszámot igényel, nem megtakarít, ha azokat használni fogják. Mint minden műszaki eszközt, ezt is ki kell szolgálni.

A javaslatok között megjelenik állampolgárok államhatár térségéből történő kitelepítésének a gondolata. A határőrség szegényes helyzetét tanúsítja, hogy nem rendelkezett szolgálati kutyákkal és a kérelmek között mindenek csúcsaként örsönként egy-két kerékpár is szerepelt.

A határőrség 1948. február 17-én terjesztette fel javaslatát a honvédelmi miniszterhez a vezérkari főnök aláírásával.⁶ Érdekesek már az indoklások, amennyiben megjelennek a politikai jellegű motivációk: *„A nyugati /osztrák/ határrészen mind politikai, mind gazdasági vonalon az illegális forgalom állandó és igen erős méreteket ölt... A határőrség a magyar határokon 1947. évi január hó 1-től, 1947. december hó 1-ig elfogott és ártalmatlanná tett törvénytelen tevékenység miatt összesen 26 847 fő személyt. Ebből magára a nyugati határszakaszra 11 668 személy esik, holott ez az aránylag rövid 310 kilométeres [valójában 356 kilométer – a szerző megjegyzése] határszakasz az ország összes határvonal hosszának csak az 1/7-ét teszi ki. Még világosabb a kép ha azt is figyelembe vesszük, hogy az ország egész határvonalára eső káros politikai tevékenység 93%-a a nyugati határrészen bonyolódik le... Például az októberi illegális határforgalomban a határőrség elfogott 273 főt, melyből csempész 52 fő, politikai okokból 221 fő, ugyanakkor novemberben a határőrség elfogott 529 főt, melyből csempész 74 fő, politikai okokból 455 fő.”*

Hivatkozik a törzsfőnök a továbbiakban arra, hogy többször kértek létszámemelést, ami nem teljesült és így a műszaki megerősítést látja lehetséges megoldásnak. A javaslathoz vázlatot és anyagi számvetést csatoltak mely magában is érdekes. A létesítés összköltségét 1 038 000 forint becsüli:

- 60 darab figyelő: 381 000 forint;
- 3 700 000 négyzetméter erdő kitermelése: 582 000 forint;
- 60 darab gömbfa torlasz készítése 75 600 forint.

Mindezek fedezetéül bevételnek a kitermelt fa értékét számítja 1 388 880 forint értékben. Így levonások után az összbevétel 350 280 forint a felterjesztés szerint. Az egész okfejtés logikája vészesen emlékeztet azokra a szokványos magyar átszervezésekre, amikor a tevékenységet a munkálatok során felszabaduló pénzből szándékoznak finanszírozni.

A határőrség törzsfőnöke már 1947. október 6-án tájékoztatta a négy nyugati zászlóaljparancsnokot a tervekről. Az emlékeztető megfogalmazása szerint: *„Magyarország nyugati határrészén úgy gazdasági, mint politikai vonalon az illegális forgalom az utóbbi időben erősen megnövekedett. A nemzetgazdasági érdeke, a 3 éves terv sikeres kivitele és nem utolsó sorban a politikai helyzet megköveteli, hogy*

⁶ „Javaslat”, „Tárgy: Honvéd határőrszolgálat műszaki alátámasztására, a nyugati határszakaszon”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 005. folyószám.

ezt a határrészt /osztrák–magyar/ tökéletesen lezárjuk, és ezzel végre megszűnjön a jelenlegi illegális forgalom. A nyugati szakasz fenti módon történő lezárását a hőr. a jelenlegi létszám viszonyok mellett teljesíteni nem tudja és ezért szükségesnek látszik a cél elérése érdekében a határ műszaki megerősítése is.”⁷

A vezérkari főnök megemlíti az anyagban egy rendkívül érdekes szándékot, hogy minden olyan személyt, aki határőrizeti szempontból veszélyes az egy kilométeres sávból ki akar telepíteni és a 200 méteres sávból kiűriteni minden olyan települést, amelyeknek a létszáma nem haladja meg a 100 főt.

A feladat végrehajtása

A honvédelmi minisztérium 1948.július 2-án levélben értesítette a határőrséget a szükséges hitelkeret biztosításáról, bár a kért pénzkeretet némileg csökkentette. A figyelők állványzatát a helyben kitermelt faanyagból, az arra kerülő bódékat vásárolt anyagból kívánták elkészíteni. A jóváhagyott számvetés az alábbi:

- „- Faanyag beszerzés 150 000 forint.
 - Vasanyag 25 000 forint.
 - Szigetelőanyag beszerzés 7 000 forint.
 - Vasúthoz és gépkocsin történő anyagszállítás 30 000 forint.
 - Ellenőrzésekre, kiszállásokra 12 000 forint.
 - 2 tiszt, 2 tiszthelyettes és 54 fő legénységi állományú vezénylési pótdíja, élelmiszer adagváltsága 10 000 forint.
 - Előre nem számolható kiadásokra 8 000 forint.
- Mindösszesen: 250 000 forint.”⁸

A magasfigyelők és az úttorlaszok helyét az országos parancsnokságról leküldött tisztek az érintett zászlóaljparancsnokokkal közösen szemrevételezték. A munkálatok elvégzésére saját 58 fős csoportot hoztak létre melyben két tiszt, két tiszthelyettes és 54 fő sorkatona dolgozott. A határőrség teljes állományából válogatták ki a szükséges szakmákkal (asztalos, ács, kovács, lakatos stb.) rendelkezőket.

A zászlóaljak a jelentések szerint nem egyforma szemlélettel közelítették meg a kérdést, az egyik sok, a másik kevés figyelőt javasolt.

Az események menetét érdekesen szemlélteti egy, a HM Katonapolitikai Osztálya részére készített felterjesztés,⁹ melyet valószínűleg kérésre, még a műszaki munkálatok engedélyezésére vonatkozó belügyi rendelet előtt készítettek, dátuma szerint 1948. április 22-én. Az okmány¹⁰ indokolja a határszakasz megerősítését. Hivatkozásai mellett bemutatja az ügyintézés módját is ebben az esetben: *„A határőrség javaslatát a Büm. Úr 1948. évi március hó 2-án kelt 285.454./1948. B.M.IV. sz. alatt terjesztette fel a Minisztertanács elé. A Minisztertanács a javaslatot elfogadta és az erre vonatkozó kormányrendeletet a Magyar Közlöny április 2-i számában 3810/1948. sz. Korm R. sz. alatt kiadta. A végrehajtási utasítás még nem*

⁷ Iratgyűjtő, „Tárgy: Nyugati határszakasz figyelő tornyai stb. tárgyában”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 002. folyószám.

⁸ Emlékeztető, „Tárgy: Nyugati határrész megerősítése”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 006.folyószám.

⁹ Iratgyűjtő, „Felterjesztés” címmel, „Tárgy: Ny-i határrész műszaki megerősítése tbn.” Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 007. folyószám

¹⁰ Címe: A nyugati határ műszaki megerősítésére tett javaslatom tárgyában

lett kiadva... A Ny-i határrész műszaki megerősítésére tett javaslatom felterjesztését – a Belügyminiszter Úron keresztül – a Minisztertanács elé az tette szükségessé, hogy a Ny-i határrészen mind politikai, mind gazdasági vonalon mutatózó állandó és igen erős méreteket öltő illegális határforgalom megszűnjön, és ezzel elősegítsük a demokratikus Magyarország megerősödését és a 3 éves terv sikeres kivitelét... A javaslat célja, hogy ezt a határszakaszt tökéletesen lezárjuk és az illegális határforgalmat megszüntessük... A határőrség feladata tudatában, több ízben kérte létszámának felemelését. A létszámfelemelés azonban az ország anyagi helyzetére való tekintettel nem volt kivitelezhető. A határőrség így jutott el ahhoz a közbeeső megoldáshoz, hogy a Ny-i határon műszaki megerősítést javasoljon.”

Az írásban szerepel, hogy az osztrák államhatár vonalán 74 kilométert becsültek erdőnek, az 50 méteres sávban ez számításaik szerint 3,7 négyzetkilométer letarolását kívánta.

A határőrség elégedett lehetett, mert a kormány jelentősen túlteljesítette a kérését, amely eredetileg csak a nyugati határszakaszra vonatkozott. Ezt egy összefoglaló anyag mutatja,¹¹ mely szerint 1948. február 17-én a parancsnokság a saját jelentését „... átadta a BÜM. Úrnak minisztertanácshoz való előterjesztés végett... A minisztertanács az előterjesztést változtatás nélkül elfogadta és április 2-án a 3.810/1948. Korm. rendelet-el a műszaki megerősítést elrendelte, az előterjesztésben kértéktől eltérően az egész országhatárra vonatkoztatva.”

A műszaki munkálatok elvégzése

A kiépítés két ütemben folyt, északról déli irányba haladva:

- Az áttekinthető terepen felállították a figyelőket és azokhoz tartozó őrbódékat.
- Az erdőtarolás utáni részre felállításra kerülő műtárgyak beépítése. A tarolásból kikerülő faanyagból, 160 köbméter gömbfára volt szükség a tartóállványzatok elkészítéséhez és ehhez a mennyiséghez 3–400 fát kellett helyben kivágni.

Három körletet szerveztek a munkához:

- Sopron, 26 darab magasfigyelő, 24 darab úttorlasz készítésére,
- Kőszeg, 18 darab magasfigyelő és 18 darab úttorlasz,
- Szentgotthárd, 16 darab magasfigyelő, 18 darab úttorlasz.

A műszaki munkák kínálta lehetőséget felhasználták őrbódék kialakítására és az államhatárral párhuzamos összefüggő járőrút kialakítására s ahhoz kapcsolódóan a keresztező patakokon, átfolyásokon „járőrőrük”, apró hidak létesítésére.

A Kőszegi-hegység sajátos helyzete

A jórészt állami tulajdonban volt, nagy kiterjedésű és sajátosan nehéz útviszonyú hegység körül a megtisztított területsáv kialakítása nem várt nehézségeket okozott. Az iratgyűjtőben található egy levél *Földművelésügyi Miniszter* fejrésszel, címzett a belügyminiszter. „Tárgy: A kőszegi biztonsági övezetben kitermelt faanyagok leszállítása”. A megküldés dátuma, 1949. február 8. mutatja, már régen túlhaladtak a tervezett október 15-i befejezési dátumon.

A Kőszeg környékén kitermelt a fa beszállítása csak Ausztrián keresztül történhetett, mivel a hegyeken át magyar területen utak, szállítási lehetőség nem

¹¹ Iratgyűjtő, „Tárgy: Műszaki munkákkal kapcsolatos jelentés”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 011. folyószám.

adódott. A hegyoldalban kivágott szálfákat előbb le kellett vontatni az osztrák oldalon található megközelítési utakra, majd azokon keresztül átszállítani Magyarországra, esetleg ehhez ideiglenes átkelőhelyeket nyitni. A szállítási útvonal több osztrák falun is áthaladt. Ebben az időben lényegében már határzár volt a két ország között (magyar törekvésre), nem létezett határforgalom a térségben. A helyszíni tárolás tönkreteszi a fát, gyorsan kellett cselekedni. Felmérés szerint egy esetleges út építése 7–800 ezer forintba került és hosszú időt vesz igénybe.

Az Ausztrián keresztül történő anyagszállítás legnagyobb ellenzője a már megalakult Államvédelmi Hatóság lett. Ez kitűnik a BM Államvédelmi Hatóság Kőszegi Határrendészeti Kapitánysága leveléből, melyben az ott kialakult helyzetet jelenti a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság Határ-, Folyam-, Légirendészeti Alosztálya az államhatárért felelős minisztériumi szerv részére 1948. december 31-én.

Jelenti, hogy az állami erdőgazdaság a Kőszeg környékén az 50 méteres sávban kitermelt 3000 köbméter fát osztrák területen keresztül szeretné beszállítani. Ez szerinte legalább két hónapi munka és 50 fuvaros szükséges hozzá. A kocsisoknak két osztrák községen kell keresztüljóniuk. A jelentés megalkotója felveti, hogy a jelzett térségben *... módjukban állana az összeköttetést fenntartani a legmesszebb menőleg a magyar állam ellenségeivel és a nagy mennyiségű farakományok között módjukban áll és könnyű a lehetőség két hónapon keresztül komoly csempészettel foglalkozzanak is*". Ennek megfelelően nem támogatja, hogy osztrák területen keresztül hozzák be a magyar területen kitermelt fát, hivatkozik csempészetre, *„... akkor, amikor a nyugati határszél forgalmának minden lehetősége le van, zárva államvédelmi szempontból semmi esetre sem látom helyesnek azt, hogy ilyen kérelmét teljesítsük*". Aláíró a határrendészeti kapitányság vezetője. Azért mert a kocsisoknak két falun kellett volna áthajtani, érintkeztek volna a lakossággal, illetve a fák közé csempészárut rejthettek volna el, javaslatában inkább veszni hagyni 3000 [a minisztériumi számvetés szerint 10 000 – a szerző megjegyzése] köbméter faanyagot, ami állami tulajdon volt és több minisztérium is igényt tartott rá. El is utasították a kérelmet az első alkalommal.

Február 2-án több szervezet, minisztérium bizottsága megnézte a helyszínt, (Belügyminisztérium, Állami Erdőgazdaság, Határőrség Főparancsnoksága, Igazságügy Minisztérium, Földművelésügyi Minisztérium). Jelentős értékekről volt szó, az Államvédelmi Hatóságnak is engednie kellett a merev magatartásából és tenni valamit a faanyag megmentéséért.

Ez az erdőbirtok már az államkincstár tulajdonában volt, kitermeltek kényszerűségből 10 000 köbméter fát, amelyet a különböző minisztériumok kívántak felhasználni:

- „1000 köbméter hídépítési anyag, lekötve a Közlekedési Minisztérium Hídosztálya részére,
- 1000 köbméter bányafa,
- 3000 köbméter rönk /fűrészzen feldolgozandó anyag/,
- 1000 köbméter távíró és távbeszélő vezetékoszlop és rúdfa,
- 500 köbméter papírgyártási /celluloze/ fa,
- 3500 köbméter vegyes tűzifa.

Összesen 10000 köbméter fa egymillió Forint értékben.”

A számítások szerint négy hónapi munkával lehetett rendezni a kérdést. Elképzelés szerint megbízható fuvarosokat szükséges kiválasztani, akik erős

lovakkal rendelkeznek, családjuk és tulajdonuk van (vagyis nem maradnak kint), az osztrák közútig lehúznák a fákat és onnan vontatók hozzák be az országba.

Az Államvédelmi Hatóság végül csak 1949. február 17-én vette tudomásul a munka engedélyezését és értesítette a kőszegi kirendeltségét. Elhúzódott a határátlépési engedélyek kiadása, a munkások névjegyzékének jóváhagyása. Az eljárás okmányait Budapestre kellett felterjeszteni, a helyi szintnek nem volt döntési lehetősége.

Záró gondolatok

A rendelkezésünkre álló dokumentumokból kitűnik, hogy 1947 őszén a Honvéd Határőrség vezetésében felmerült a nyugati államhatár műszaki megerősítésének gondolata és ezt kezdeményezte a belügyminiszteren útján a kormánynál. Egyben ez az a pillanat, amikor megkezdődik a határőrség erői súlypontképzése az osztrák államhatárra, és szinte azonos időben a jugoszláv szakaszra is. Az elképzelés nem egyoldalú, a jelentések szerint hasonló tevékenység folyt a román és a jugoszláv oldalon a kilátást zavaró növényzet eltávolításával, a határvonalhoz közeli tanyák lerombolásával.

A magyar kezdeményezés háttérében az indoklás alapvetően a csempészetre hivatkozik, de már markáns politikai szempontok is megjelentek. A minisztertanácsához benyújtott javaslat még csak a nyugati államhatárra vonatkozott, amit a kormányrendelet az ország teljes határvonalára kiterjesztett. A munka nagyságrendjét, helyi gazdasági vonatkozásait, már csak az előkészítés rövid ideje miatt sem mérték fel reálisan. Az érintett területsávban a legkülönbözőbb kultúrnövényzetet termelték, sok volt a gyümölcsös, szőlő, akadtak magányos tanyák. Jelentős nehézséggel járt a terület lejárása, a munkálatok helyszínének kijelölése, a növényzet felmérése és a szükséges véghatározatok elkészítése. Mindezt a nyári időszakban, júliustól végezték, amikor az érintetteket lekötötte a mezőgazdasági munka.

Leginkább elgondolkodtató az a nagy valószínűséggel megfogalmazható tény, mindez semmi érdemleges eredményt sem biztosított a határőrizetben, tehát teljesen felesleges volt.

Sallai János könyvében¹² bemutatja, hogy az általam itt felvázolt kezdet hova vezetett a későbbiekben. A határrendészet fejlődésének fontosabb állomásait dolgozta fel Varga János részben szintén erre az időszakra vonatkoztatva.¹³

FELHASZNÁLT IRODALOM:

3.810. Korm. rendelet A jogtalan határátlépés és a határon folyó csempészség megakadályozásának előmozdítása 341, Rendőrségi Közlöny 4. évfolyam 9. szám, 1948. április 15.

¹² Sallai János. Egy idejét múlt korszak lenyomata. A vasfüggöny története. Hans Seidel Alapítvány, 2012. ISBN 998-973-88484-3-7.,P. 21.

¹³ Varga János: A határrendészet evolúciójának főbb csomópontjai és azok képzéssel kapcsolatos összefüggései Magyarországon. Magyar Rendészet 2006/4. p. 24–27. Továbbá: Varga János: A magyar határőrizeti szervek reagáló képessége (1867–1989). Rendőrtiszti Főiskola Rendvédelmi Füzetek 1999/26. önálló szám (23 oldal).

286.970/1948. B. M. sz. rendelet A jogtalan határátlépés és a határon folyó csempészés megakadályozásának előmozdításáról szóló 3.810/ 1948. Korm. számú rendelet egyes rendelkezéseinek végrehajtása, 645. old., Rendőrségi Közlöny 4. évfolyam 16. szám, 1948. augusztus 1.

Iratgyűjtő, Magyar Nemzeti Levéltár HOP- XIX-B-10 1948 16. sz. doboz VI-6 tárgykör 003. folyószám.

Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 005. folyószám, „Magyar honvéd határőr parancsnokság” fejrészes iratgyűjtő, 1947. 10. 24-i dátummal, „Tárgy: Nyugati határrész megerősítése”.

„Javaslat”, „Tárgy: Honvéd határszolgálat műszaki alátámasztására, a nyugati határszakaszon”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 005. folyószám.

Iratgyűjtő, „Tárgy: Nyugati határszakasz figyelő tornyai stb. tárgyában”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 002.

Emlékeztető, „Tárgy: Nyugati határrész megerősítése”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 006.folyószám.

Iratgyűjtő, „Felterjesztés” címmel, „Tárgy: Ny-i határrész műszaki megerősítése tbn.” Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 007. folyószám

Iratgyűjtő, „Tárgy: Műszaki munkákkal kapcsolatos jelentés”, Magyar Nemzeti Levéltár HOP XIX-B-10 1948. év 18. sz. doboz, XIII-5 tárgykör, 011. folyószám.

Levél, „Tárgy: A kőszegi biztonsági övezetben kitermelt faanyagok leszállítása”, 49. 02.08.dátum, eredeti nyilvántartási száma: 200.980/1949. IV. 2.

Sallai János. Egy idejét múlt korszak lenyomata. A vasfüggöny története, Kiadta Hans Seidel Alapítvány, 2012. ISBN 998-973-88484-3-7, p. 21.

Varga János: A határrendészet evolúciójának főbb csomópontjai és azok képzéssel kapcsolatos összefüggései Magyarországon. Magyar Rendészet 2006/4. p. 24–27.

Varga János: A magyar határőrizeti szervek reagáló képessége (1867–1989). Rendőrtiszti Főiskola Rendvédelmi Füzetek 1999/26. önálló szám